

## Babits Mihály Berlinben

Annak ellenére, hogy az első világháborút követően Babits Mihály helyzete meglehetősen problematikus és ingatag volt, az 1920-as évek végére jelentős szerepet töltött be az irodalmi életben: a Baumgarten Alapítvány kurátora és a *Nyugat* főszerkesztője lett; befejezte legterjedelmesebb regényét, a *Halálfiait*; negyedszázados költői jubileumát ünnepelve *Versek* címmel az Athenaeum Kiadónál megjelent addigi lírai termésének gyűjteménye.

Bár Babits az 1927–1929 közötti periódusban pár szekszárdi látogatás, egy miskolci és két debreceni szereplés kivételével többnyire Budapesten és Esztergomban tartózkodott, két alkalommal is járt külföldön: 1928 tavaszán (Velençe–Róma–Nápoly és a szicíliai Taormina érintésével) olaszországi körutat tett, majd 1929 februárjában Berlinbe utazott, ahol a Collegium Hungaricum szervezésében előadást tartott.

A Babits-levelezés 1929 előtti időszakát (1927–1928) áttekintve megállapítható, hogy Babits a berlini út előtt többször is kapott külföldről leveleket: főleg Olaszországból, Franciaországból és Németországból. A rendkívül nagy számú dokumentumból<sup>1</sup> néhány levél Németországból érkezett: mint például Szilasi

\* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

1 A Babits-levelezés Baumgarten Ferenc Ferdinánd halálától Osvát Ernő öngyilkosságáig tartó időszaka, vagyis az 1927. január 18. és 1929. október 28. közötti majdnem hároméves periódus több mint 870 levelet tartalmaz. A levelek jelentős hányada az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, néhány levél (Gellért Oszkár, Dénes Lajos, Juhász Géza levelei) a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában, pár dokumentum (Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Rédey Tivadar, Tessitori Nóra egy-egy levele) a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában vagy a szekszárdi Babits Emlékházban található (főleg családtagoknak, Babitsné Kelemen Auróranak, Kelemen Ilonának és Babits Istvánnak küldött levelek).

Vilmos filozófus Freiburgból és Feldafingból érkező küldeményei,<sup>2</sup> Basch Lóránt ügyvéd Berlinből feladott ceruzairású képeslapja<sup>3</sup> vagy Ernst Fritz Katz Frankfurttól küldött nehezen olvasható német nyelvű kérése.<sup>4</sup> Ernst Fritz Katz Babits egyik ismeretlen rajongója volt, több híres művésznak is írt, gyűjtötte az eredeti kéziratokat. Mivel Frankfurttól adta fel leveleit, Stefan I. Kleint személyesen ismerhette, s Klein német fordításaiból olvashatta Babits műveit. Stefan I. Klein, a magyar prózai művek legsikeresebb és legnagyobb hatású fordítója, s egyben Babits németországi népszerűsítője Frankfurttól küldte leveleit Babitsnak. 1913 végétől 1916-ig élt Budapesten, az *Újság*, a német nyelvű *Pester Lloyd* és a *Világ* című lapok munkatársa volt. Ezekben az években találkozott a fiatal magyar írónmzedékkal, közülük a legszorosabb kapcsolatban Tóth Árpáddal állt. Babitscsal már az 1910-es évektől levelezett: Klein Babits prózai alkotásainak többségét lefordította németre. Az ő fordításában jelent meg *A gólyakalifa* (*Der Storchkalif*), a *Kártyavár* (*Das Kartenhaus*), a *Timár Virgil fia* (*Der Sohn des Virgilius Timar*) és majdnem az összes elbeszélés. Már az 1920-as években megjelent *Kentaurenschlacht* című fordításkötetébe tizenhárom elbeszélést válogatott Babitstól. Kötetek szerkesztőjeként és fordítójaként bevezetőket, ajánlásokat, áttekintéseket és ismertetéseket írt a magyar irodalom akkori viszonyairól. Klein fáradhatatlan levelezés és személyes találkozások révén széles körű kapcsolatrendszert hozott létre magyar írókkal, valamint német kiadókkal, német nyelvű újságokkal, folyóiratokkal.<sup>5</sup> Mohácsi Jenő a *Nyugatban* a „magyar irodalom német

- 2 Babitsot szoros barátság fűzte Szilasi Vilmos (1889–1966) filozófushoz, aki 1928–1932 között a freiburgi egyetemen Husserl és Heidegger mellett szakszemináriumot vezető meghívott előadó volt, majd később tanszékvezető lett. Babitsék vendégeskedtek Szilasiék németországi házában, Szilasiék minden magyarországi útjukon megfordultak a Reviczky utcában és az esztergomi nyári lakban is.
- 3 Basch Lóránt Babits Mihálynak küldött képeslapja (Berlin, 1927. júl. 31.). Nagyon nehezen olvasható ceruzairás a berlini Kranzler Restaurantot ábrázoló lapon. A képeslapra folytatólagosan ceruzával írt szöveg teljesen olvashatatlan. A kiadatlan dokumentum lelőhelye: OSZK Kt., Fond III /2448/57.
- 4 Ernst Fritz Katz levele Babits Mihályhoz (Frankfurt am Main, 1928. jún. 10.). A sajtó alá rendezés közben előkerült levelet a BMKL nem jelöli. A német nyelvű levél lelőhelye: OSZK Kt., Fond III/1827/91. Babits nem válaszolt Ernst Fritz Katz levelére. Az 1928. június 10-én keletkezett levele: „Sehr geehrter Herr Babits! Als Verehrer Ihren Werke, erlaube ich mir Sie ganz ergebenst zu bitten, mir ein photograph von Ihnen zu senden. Sie würden mir durch die Übersendung einer Eigenschrift von Ihnen eine sehr grose Freude bereiten und zeihne ich in dieser Hoffnung als Ihr Ihnen stets sehr ergebener Ernest Fritz Katz.” A levél magyar szövege Klemm László fordításában: „Mélyen tisztelt Babits úr! Műveinek tisztelőjeként bátorkodom a lehető legodaadóbb módon megkérni, küldje el valamely kéziratát. Saját kéziratának megküldésével nagy örömet szerezne nekem, és ennek reményében írja alá az Ön iránt mindig nagyon odaadó Ernst Fritz Katz”.
- 5 Stefan I. Klein berlini lapokkal is kapcsolatban állt: a *Berliner Tageblatt*, a *Berliner Zeitung am Mittag*, a *Berliner Morgenpost*, a *Berliner Volkszeitung* és a *Berlin am Morgen* is közölt tőle fordítást. Vö. SALYÁMOSI Miklós, *Magyar irodalom Németországban 1913–1933* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973), 69.

apostolának”<sup>6</sup> nevezte. Klein igen kiterjedt levelezést folytatott: Babitsot is folyamatosan ostromolta leveleivel. Ha megjelent egy-egy novellafordítása, akkor honoráriumot is küldött. Babits Klein remek fordításainak köszönhetően több német kiadóval és újsággal is kapcsolatban állt: ilyen például a *Jugend*, a *Frankfurter Zeitung* és a *Müncher Neueste Nachrichten*. Főleg ezekben a lapokban jelentek meg Babits elbeszélései németül.<sup>7</sup> A Klein-levelekben az egyik meghatározó téma a *Halálfi* fordításának a lehetősége. A legterjedelmesebb Babits-mű fordítása közben szó esett a regény várható németországi sikeréről, fordítástechnikai nehézségeiről. Klein a *Halálfi*ait német nyelven mégsem tudta teljesen befejezni.

Babits másik fordítója Horvát Henrik, a lírai művek tolmácsolója volt. Már az 1918-ban megjelent válogatáskötete több Babits-verset is tartalmaz (*Neue Ungarische Lyrik*). 1928-tól többször értesítette Babitsot egy-egy németül megjelent verséről. Horvát Henriknek köszönhetően Babits a Kurt Wolff kiadóval is kapcsolatban állt. Stefan I. Klein és Horvát Henrik jóvoltából Babits néhány művét már a német közönség is olvashatta, így nem volt ismeretlen a német olvasók számára, amikor Farkas Gyula a berlini Magyar Intézet tanszékvezető tanára levélben kereste fel Babitsot a közeli németországi találkozásban reménykedve.

Farkas Gyula (1894–1958) az első világháború alatt az Eötvös Kollégiumban végzett mint irodalomtörténész. Kitűnően tudott németül, így rövid ideig tartó gimnáziumi tanársága után Gragger Róbert (1887–1926), a berlini Magyar Intézet alapítója és vezetője, a berlini Collegium Hungaricum első igazgatója Berlinbe hívta lektornak. Farkas Gyula 1921-ben 27 évesen került az egyetemre, ahol oktatói munkája során heti 6–8 órás stílusgyakorlatokat vezetett és nyelvórákat adott. Ezen kívül előadásokat tartott Petőfi költészetéről, a magyar romantika koráról. Ekkor jelentek meg első cikkei az *Ungarische Jahrbücher* kötetekben, itt-hon főleg a *Napkelet* jelentette meg a magyar–német kulturális kapcsolatokról szóló írásait. Gragger Róbert halálát követően a Collegium Hungaricum igazgatója Tamedly Mihály lett, a tanszék és az Egyetemi Intézet tudományos vezeté-

6 MOHÁCSI Jenő, „Stefan J. Klein fordításai”, *Nyugat* 20 (1927): 2:641.

7 A *Babits Mihály bibliográfia* szerint 1929-ig Stefan I. Klein a következő prózai írásokat fordította le Babitstól: *Az angyal*, *Aranygaras*, *Dzsonni*, *a tengerész*, *Az erdő megváltása*, *György*, *a favágó*, *János és Péter*, *A Jézust kereső kisfiú*, *Karácsonyi Madonna*, *Kassandra*, *Kezdődik Éliás testvér hiteles története*, *Munkások*, *Mythológia*, *Odysseus és a szirének*, *Tenyérsziget*, *Üzd a vasvillával*. STAUDER Mária és VARGA Katalin, összeáll., *Babits Mihály bibliográfia*, A Magyar Irodalmi Múzeum (Petőfi Irodalmi Múzeum) bibliográfiai füzetek – XX. századi magyar írók bibliográfiái (Budapest: Argumentum Kiadó–MTA Irodalomtudományi Intézete, 1998), 270–274. A Babits–Klein levelezésből tudható, hogy Klein 1927 és 1928 között *A kutya*, *A Kristóf-darazsak* és a *Drága élet* című elbeszéléseket is lefordította. *A kutya* és *A Kristóf-darazsak* a *Jugend*ben, a *Drága élet* a *Müncher Neueste Nachrichten*-ben jelent meg.

sével azonban Farkas Gyulát bízták meg: 1928 tavaszán lett tanszékvezető és az intézet igazgatója a két kultuszminiszter megegyezése alapján.<sup>8</sup> Bár Farkas Gyula még fiatal volt, és keveset publikált,<sup>9</sup> jól ismerte a berlini viszonyokat. Farkas ki-nevezése nem csupán a hagyományok továbbvitele, hanem az intézmény és a ki-adványok működtetése szempontjából is eredményesnek bizonyult. A szervezési feladatokkal is megbirkózott, jól választotta meg munkatársait. Egykori tanítvá-nyát, Keresztury Dezsőt<sup>10</sup> hívta maga mellé lektornak, aki 26 évesen került Berlin-be. Carl Heinrich Becker 1925 és 1930 között porosz kultuszminiszter (Gragger Róbert egykori barátjaként) Klebelsberg Kunóval is levelezésben állt, lelkesen tá-mogatta a német–magyar tudományos és kulturális kapcsolatok ügyét. Így a Col-legium nagy szerepet vállalt Klebelsberg azon gondolatainak a megvalósításában, hogy továbbképzési célokon kívül kulturális reprezentációt is képviseljenek. Eze-ken a kulturális eseményeken ünnepi felolvasásokat, előadói esteket szerveztek, melyeket a német–magyar kulturális és politikai élet jeles személyiségeinek meg-hívásával zajló fogadás követett.<sup>11</sup> Egy ilyen kulturális eseményre hívta meg Far-kas Gyula Babits Mihályt, és 1928. december 14-én a következő levelet küldte:

- 8 „Klebelsberg szavaival élve Farkas Gyula a legmegfelelőbb ember erre a feladatra, [...] aki új kiindulópontja lehet a magyar–német tudományos kapcsolatoknak. A kinevezés körüli harcokban Becker Farkas Gyula pártját fogta, mert a Gragger-i örökség folytatóját látta a fiatal irodalomtörténészben. [...] Farkas továbbfejlesztette Gragger nagyszerű ötletét, az Ungarische Jahrbücher 6. évfolyamában megindított Bücherschau rovatot, amelyben a megjelenő friss tudományos művekről jelentettek meg kritikákat. [...] A könyvtárba az 1928-as évben 78 folyóirat járt rendszeresen. A legfontosabb nyelv-tudományi, irodalomtörténeti, jogi, gazdasági és szociológiai periodikumokból 200 bekötött kötettel rendelkeztek. A történelmi Magyarország egész területéről rendeltek napilapokat, s ezekből kb. 30 járt a könyvtárba.” SCHNEIDER Márta, „Farkas Gyula berlini éve”, in *A hazatérő Farkas Gyula: Írások, dokumentumok a kitagadott irodalomtudós életéről és műveiről*, szerk. FUTAKY István és KESZTYÜS Tibor, 203–214 (Budapest: Universitas Kiadó, 2003), 206–207.
- 9 A Kortársaink sorozatban Mécs Lászlóról szóló monográfiája 1928-ban jelent meg. Ekkor már dol-gozott *A magyar romantika* című 1930-ban megjelent kötetén.
- 10 Keresztury Dezső (1904–1996) író, költő, irodalomtörténész, magyar–német szakos tanár, kritikus, műfordító, 1929–1936 között a berlini egyetem magyar lektora, az ottani Magyar Intézet könyvtársa, 1945–1947 között Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere. Keresztury így emlékezett vissza berlini éveinek mozgalmas éveire: „Berlini életem és munkám döntően befolyásolta az egész szellemi világomat, pályámat, sorsomat. [...] Berlini életem eseményei egyre több társadalmi elfog-laltsággal kötődtek magukhoz. [...] el kellett vállalnom a berlini Magyar Diákegyesület [...] elnöksé-gét. Részt kellett vennem a Berlinben élők igen változatos, és igen erősen tagolt, megoszlott társasági életében. Berlinben akkor öt különféle egyesület működött, s ezeknek tagságában jelen volt az akko-ri Berlin teljes spektruma. Egyre jobban megnövekedett a német társaságom is [...] a szakmán belüli egyetemi emberekkel. [...] Ez is a teendők, ismerősök tömegét zúdította rám. A Magyar Intézetben, a könyvtár főraktártermében álló íróasztalom körül nem egyszer egész kis világ zsúfolódott egybe.” KERESZTURY Dezső, *Emlékezéseim* (Budapest: Argumentum Kiadó, 1993), 190–192.
- 11 Az Intézet Babits Mihályon kívül több jelentős magyar író látott vendégül, többek között Koszto-lányi Dezsőt, Mécs Lászlót, Szekfű Gyulát és Móríc Zsigmondot is.

Kedves Professor Uram!

Egy súlyos kéréssel jövök. A tél folyamán az itteni egyetem Germanisches Seminar(jának) példájára szeretnék egy pár irodalmi előadó estét rendezni s ezeken a modern magyar irodalmat a német nagyközönségnek bemutatni. A kérésem az volna, méltóztassék megengedni, hogy az első esténk Babits-est legyen és tisztelje(n) meg bennünket azzal, hogy ezen az estén személyesen is megjelenik és egy előadást tart. Nagy és előkelő hallgatóközönséget feltétlenül biztosítani tudok annál is inkább, mert neve itt jól ismeretes. Az est folyamán én tartanék egy rövid bemutató előadást, azonkívül a Staatstheater egy művésze olvasna fel németre fordított műveiből. Szállásról, ellátásról, útiköltségről hasonlóképpen gondoskodom. Az előadó estét február folyamára tervezem. Mondanom sem kell, hogy milyen nagy jelentőségű volna ez a magyar-német irodalmi kapcsolatok szempontjából, de igazi hatást természetesen csak úgy érhetünk el, ha a magyar irodalom legrepresentatívabb egyéniségeit mutatjuk be. Előadásának német fordításáról, amennyiben szükség lenne rá, szintén mi gondoskodunk. Nagyon kérem mielőbbi szíves és remélhetőleg igenlő válaszát.

A Nagyságos Asszonynak kezét sokszor csókolom.

Mély tisztelettel

Hódoló híve

Farkas Gyula<sup>12</sup>

Babits válaszlevelei elvesztek, de többek között Juhász Gézának<sup>13</sup> küldött Babits-levelekből és Farkas Gyula válaszleveleiből tudható, hogy elfogadta a meghívást. Babits azonban kérte a berlini rendezvény halasztását: egyrészt, mert a *Nyugat* a Zeneakadémián írói fennállásának 25 éves jubileumi ünnepségét 1929. február 3-ára tervezte; másrészt tartott attól, hogy előadását német nyelven nem sikerül kellő hatékonysággal megtartania.<sup>14</sup> Babits kételyeit Farkas Gyula 1929. január 5-én keletkezett leveléből ismerhetjük:

12 Farkas Gyula levele Babits Mihályhoz (Berlin, 1928. december 14.), OSZK Kt., Fond III/417/1. – BMKL 5718.

13 Juhász Géza (1894–1968) költő, irodalomtörténész, 1923–1939 között a debreceni felsőkereskedelmi iskola tanára, az 1927-ben létrejött debreceni Ady Társaság szervezője. 1928-ban jelent meg Babits Mihályról szóló kismonográfiája.

14 Babits 1927. augusztus 25-én a bécsi Kulturbund meghívását elutasította, már akkor is épp a német nyelvű felolvasástól tartott.

FARKAS Gyula – BABITSNAK

[Berlin, 1929. jan. 5.]

Berlin, 1929. I. 5.

Kedves Professor Uram!

Nagyon megörültem, hogy meghívásomat nem utasította vissza. A két aggályt talán sikerül eloszlatnom. Az est dátumát készséggel kitolom február végére, ajánlanám február 27.-ét. Az est színhelyéül igyekszem megszerezni az egyetem auláját. Ami a nyelvi aggályt illeti, azt hiszem nincs nép, mely nagyobb megértéssel viseltetne nyelvének idegenszerű kiejtése iránt mint a német. Egyetemünkön állandóan tartanak előadásokat külföldi írók és tudósok és mindig nagy szeretet fogadja őket. Az előadás tárgyát illetően azt hiszem legalkalmasabb volna azt a modern magyar irodalom köréből meríteni. Olyasfajta elméleti nagyvonalú áttekintésre gondolok mint amilyen francia nyelven megjelent. Az előadás időtartama egy háromnegyed óra.

Nagyon kérném, hogy az előadás szövegét nekem február elején megküldeni szíveskedjék, hogy a megfelelő fordításról gondoskodhassam. Együttal nagyon kérem németül megjelent műveinek bibliográfiáját és azokat a részleteket, melyeket bemutatásra alkalmasnak talál. Nagyságos Asszonyának kezét csókolgatva

mélyeséges tisztelettel köszönti

igaz híve

Farkas Gyula<sup>15</sup>

Farkas Gyula biztató sorai után Babits elpostázta németül megjelent műveinek bibliográfiáját és a tervezett eladásának kéziratát. Farkas Gyula javaslatára *Tanulmány a magyar irodalomról (francia közönség számára)* írását küldte el, ami 1927-ben a *Nyugatban*, majd Gyergyai Albert fordításában *La Revue Mondiale* 1928. júliusi számában jelent meg.<sup>16</sup> Mivel Babits 1929 februárjában sokat betegeskedett, a tervezettnél később – az influenzából felépülve<sup>17</sup> – 1929. február 25-én felesége és Schiller Pál<sup>18</sup> fiatal bölcsészhallgató kíséretében indult Berlinbe.

A német fővárosban találkozott többek között Farkas Gyulával; az akkor Berlinben tanuló, később rendezőként és színházigazgatóként ismert Németh Antallal,<sup>19</sup> a későbbi vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, Keresztury Dezsővel, Kánya

15 Farkas Gyula levele Babits Mihályhoz (Berlin, 1929. január 5.), OSZK Kt., Fond III/417/2. – BMKL 5718.

16 GYERGYAI Albert, „La littérature”, *La Revue Mondiale* no. 14. (1928): 63–78.

17 Babits 1929. február 9-én magas lázzal ébredt és csak a hónap végére épült fel az influenzából. Kaposy Ferenc doktor 1929. február 9. és 23. között többször is megvizsgálta. *Török Sophie naptárai I. (1921–1933)*, szerk. PAPP Zoltán János (Budapest: Argumentum Kiadó, 2010), 370–371.

18 Schiller Pál (1908–1949) filozófus, pszichológus.

19 Németh Antal (1903–1968) rendező, egyetemi tanár, színházigazgató.

Kálmán berlini követtel,<sup>20</sup> valamint a német tudományos és szellemi élet vezetőivel, többek között Becker kultuszminiszterrel,<sup>21</sup> németországi népszerűsítőjével, Stefan I. Kleinnel és Walter von Molo<sup>22</sup> osztrák költővel.

Babits 1929. február 27-én este 8 órakor a Collegium Hungaricum szervezésében a berlini Humboldt Egyetem nagytermében előadást tartott a magyar irodalom legnagyobbjairól. Az előadást német nyelven olvasta fel Turóczi-Trostler József<sup>23</sup> fordításában. Azzal kezdte beszédét, hogy Európa keveset tud a magyar irodalomról, mert ami fordításokon keresztül töredékekben eljut külföldre, az nem reprezentálhatja egy nemzet irodalmi életét. Babits utalt Magyarország trianoni veszteségeire, majd előadásában kitért a magyar kultúra és a magyar nyelv egyedülálló és különleges voltára. A költők közül a nemzeti forradalom dalnokát, Petőfit; a nemzete problémáihoz láncolt, tragikus lázban égő Vörösmartyt; a túlérzékeny és szemérmes Aranyt méltatta. Babitsot idézve: „Vörösmarty birodalma a láz, Petőfié a hév, Aranyénak a melankóliát szokták mondani”.<sup>24</sup> A prózaírók közül Jókait és Mikszáthot emelte ki: Jókait, a keleti mesélők egyenes utódát; és Mikszáthot, kinek „realisztikus művészete [...] a legnagyobb európai [...] írók mértékével mérhető”.<sup>25</sup> A drámaírók közül Madách tehetségét méltatta: az „*Ember Tragédiája*, mely színpadilag is sikeresnek bizonyult, egyuttal legnagyobb remeke a magyar drámai irodalomnak”.<sup>26</sup> Végül Ady néhány jellegzetes vonását ismertette, és a magyar szellem örök dilemmájáról: a nacionalizmus és az európaiság égető kérdéseiről beszélt. Előadásában többször hivatkozott Ady Endre költői nagyságára, forradalmár lelkületére, példaértékű szerepvállalására:

Ady hivatása egy világ összeomlásában is az Életet és az emberiség változatlan eszményeit lobogtatni, s a magyar szellem örök dicsősége az, hogy mikor egész Európa legfelvilágosultabb szellemi csekély kivétellel a túlzó nacionalizmus és gyűlölködés igéit hirdették, e világháborúba besodort kis nemzet, élükön Adyval, egyéni és nemzeti tragikumot

20 Kánya Kálmán (1869–1945) magyar politikus, 1925-től berlini követ, majd 1933–1938 között Magyarország külügyminisztere.

21 Carl Heinrich Becker (1876–1933) orientalista professzor, 1925–1930 között porosz kultuszminiszter.

22 Walter von Molo (1880–1958) osztrák költő és drámaíró, többször tartott előadást a berlini egyetemen is.

23 Turóczi-Trostler József (1888–1962) irodalomtörténész, egyetemi tanár. Oktatási, kutatási területe: a klasszikus német irodalom, a magyar–német irodalmi kapcsolatok, a magyar irodalom és az európai irodalom összefüggései.

24 BABITS Mihály, „Tanulmány a magyar irodalomról: Francia közönség számára”, *Nyugat* 20 (1927): 2:431–444, 438.

25 Uo., 440.

26 Uo., 441.

képesek voltak az Emberiség szemszögéből látni, egyéni és nemzeti sorsukon át és túl az Emberiség kálváriáját átélni.<sup>27</sup>

Babits, aki mindig is a humánumhoz való hűséget tekintette a legfőbb vezérlő eszmének, berlini beszédében úgy hangsúlyozta saját humanista-pacifista álláspontját, hogy közben kiemelte Ady Endre magyarságát, háborúellenességét és az egész magyar szellemi életben betöltött jelentőségét. Babits előadása után Erich Drach<sup>28</sup> szavalt Babits-verseket német fordításban.

Babits berlini előadása nagy sikert aratott: több hivatalos személy mellett, nagyszámú érdeklődő publikum volt. Babits a *Berlini napló* című írásában így emlékezett a jeles eseményre:

Tűnődve néztem a sűrű közönséget, mely dobogással és tapsal fogadott; Farkas professzor, az Ungarisches Institut lelkes és kitűnő vezetője, izgatott örömmel konstataálta a nagy egyetemi terem megteltét; ám e tömeg, e taps és dobogás zavarba hozta a magyar kultúra szegény heroldját. A berlini magyarság – noha sokan vannak – csekély számmal volt csak képviselve: német szemek tekintettek reám, talán a német hűség nevében.<sup>29</sup>

Babits estje a magyar–német kultúrkapcsolatok ünnepi eseménye lett. Az előadást követően a Collegium Hungaricum termeiben egy teaestét adtak Babits Mihály és felesége tiszteletére, melyen Becker kultuszminiszteren kívül a német tudományos és szellemi világ vezetői is részt vettek.<sup>30</sup>

27 Uo., 442–443. Vö. BABITS Mihály, „Adyról franciáknak”, in *Babits Adyról: Dokumentumgyűjtemény*, szerk. GÁL István, 189–193 (Budapest: Magvető Kiadó, 1975), 191. Babits az előadás kéziratot összefoglalásához a következő jegyzetet fűzte: „A cikket a Revue Mondiale c. párisi folyóirat felszólítására írtam, mely olvasóit a magyar irodalomról rövid összefoglalásban kívánta tájékoztatni. Franciára Gyergyai Albert fordította. A Revue Mondiale-on kívül a cikk megjelent hollandi nyelven is, a haarlemi Wetenschappelijke Bladen c. folyóiratban, mely különnyomatként is kiadta. Ugyane cikk képezte gerincét annak a felolvasásnak is, melyet 1929-ben a berlini egyetemen tartottam (az Ungarisches Institut meghívására); a német fordítás, mely nemsokára nyomtatásban is megjelenik, Turóczy-Trostler József munkája”. Uo., 193.

28 Erich Drach (1885–1935) német germanista, a beszédtudomány egyik legjelentősebb úttörője.

29 BABITS Mihály, „Berlini napló”, in BABITS Mihály, *Esszék, tanulmányok*, szerk. BELIA György, Babits Mihály művei, 2 köt. 2:249–252 (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978), 251.

30 Keresztury Dezső emlékirataiban felidézte a fogadás előtti percek izgatottságát: „Nem hiszem, hogy el tudnám felejteni azt a forró tíz percet, amelyet együtt töltöttünk a Babits tiszteletére az előadás után rendezett fogadás előtt. Mihály frakkban, Ilonka elegáns estélyi ruhában várakozott a Collegium kis szalonjában. Farkas Gyula a díszteremben fogadta az ugyancsak estélyibe öltözött vendégeket: egyetemi tanárokat, művészeket, az írók társaságában érkező porosz szövetségi elnököt, s Beckert, a kultuszminisztert. [...] Mikor Farkas beszólt hozzánk, hogy bekísérje Babitsot, ez mintegy nehéz pró-



Babits az 1929. február 26-i és a március 4-i utazást leszámítva öt teljes napot töltött Berlinben. Az előadás másnapján február 28-án a berlini Van Gogh-kiállítás nézte meg. Farkas Gyulával együtt vett részt Becker miniszter ebédjén, este pedig Schiller Pál és Keresztury Dezső társaságában a Heidelberg étteremben vacsorázott Stefan I. Kleinnel. 1929. március 1-jén megtekintette a Kaider Friedrichs Múzeum gyűjteményét, majd Farkas Gyula, Tamedly Mihály társaságában részt vett Kánya Kálmán ebédjén. Este a berlini Alexanderplatz kávéházában ismét találkozott Stefan I. Kleinnel. 1929. március 2-án megnézte az Altes Múzeum antik gyűjteményét és a Nemzeti Galéria 19. századi festménykiállítását, este pedig Brecht 1928-ban keletkezett (Magyarországon akkor még ismeretlen) *Koldusoperájának* színházi előadását láthatta.<sup>31</sup> 1929. március 3-án a Collegium Hungaricumban fényképezkedtek. A Keresztury Dezső által készített fotón (aminek a negatívja az OSZK Fotótárában található) Babits Mihály feleségével, Tanner Ilonával, Farkas Gyulával, Tamedly Mihállyal és két ismeretlennel látható. A fényképezkedés után a Collegium Hungaricumban ebéddel látták őket vendégül, majd Farkas Gyula, Tamedly Mihály és Mártonffy Károly<sup>32</sup> kíséretében a berlini vasútállomásra mentek. Babits 1929. március 4-én (Prágán át vonattal) érkezett haza Berlinből.<sup>33</sup> Hazaérve bizonyára olvasta azokat a sajtóhíreket, amik időközben megjelentek. A berlini szereplésről a *Tolnamegyei Újság* és a *Debreceni Független Újság* is beszámolt. A fővárosi lapok közül a *Pesti Napló* és a *Budapesti Hírlap* szintén közölt cikket a berlini eseményekről.

A *Pesti Napló* 1929. február 28-án a következőket adta hírül:

A berlini egyetemen működő magyar intézet szerdán az egyetem új aulájában felolvasóestét rendezett, amelyen Farkas egyetemi tanár bevezető szavai után Babits Mihály tartott felolvasást. [...] Babits előadásán [...] az irodalom és tudomány számos képviselőjén kívül ott volt Kánya Kálmán berlini magyar követ, dr. Becker porosz kultuszminiszter és Walter Molo, a költő is. Az előadás nagy tetszést keltett.<sup>34</sup>

bára készül, megriadt vad kapaszkodott felesége karjába, s erősítést keresve nézett körül rajtunk is, akik némi kíséretül szolgáltunk belépőjéhez”. KERESZTURY, *Emlékezéseim*, 219.

- 31 Keresztury így emlékszik Babitsék színházi látogatására: „A házaspár meglehetősen unatkozott, mert nemigen értették az előadás groteszk szójátékokkal teli szövegét, tehát folyton magyarázkodnom kellett, s ez bizony zavarta az összbenyomást”. KERESZTURY, *Emlékezéseim*, 221.
- 32 Mártonffy Károly (1890–1979) jogász, egyetemi tanár, az állam- és jogtudományok kandidátusa (1957). 1920-ban kapott jogi diplomát a budapesti tudományegyetemen. Közhivatali pályáját a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban kezdte. 1927-től a budapesti Műegyetem Közgazdasági Tanszékén oktatott. 1928-tól a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium segédtitkára, később osztályvezetője.
- 33 Babits berlini napjainak eseményeit Tanner Ilona jegyezte le naptárába. PAPP, *Török Sophie naptárjai...*, 371–375.
- 34 [n. n.], „Babits Mihály előadása a berlini egyetemen”, *Pesti Napló*, 1929. febr. 28., 10.

A *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint:

[n]agy lábdobogás és taps, amikor Babits az emelvényen megjelenik. Bár kiejtése idegen-szerű, de a fül gyorsan megszokja, annál is inkább, mert még a nem magyar is gyorsan megérzi, hogy amit mond, a szívéből fakad. [...] Babits valódi költői ihlettel beszélt nemzetünkről, a magyar nép lelkéről, a magyar költészet sajátosságairól.<sup>35</sup>

A magyar sajtó dokumentumai szintén azt bizonyítják, hogy Babits az 1920-as évek végére Németországban is nagy népszerűségnek örvendett. Berlinben tartott német nyelvű előadása, németországi fogadtatása is igazolja nemzetközi elismerését, európai hírnevét.



A berlini Magyar Intézetben Keresztury Dezső által készített fotó (1929. március 3.).

A kép negatívja az OSZK Kézirattárában található: OSZK Kt., Fond III/2256/1.

A képen Tanner Ilona, Farkas Gyula, Babits Mihály, Tamedly Mihály (és valószínűleg Mártonffy Károly, valamint Farkas Gyula felesége, Ilg Ilona) látható.

35 [n. n.], „Babits Mihály berlini előadása”, *Budapesti Hírlap*, 1929. márc. 2., 6.

UNGARISCHES INSTITUT  
AN DER UNIVERSITÄT BERLIN

Telephon: Zentrum 1287

Berlin NW. 7, 1929. I. 5.  
Dorotheenstr. 6

Kedves Professzor Uram!

Nagyon megörültem, hogy meghívásomat nem utasította vissza. A két aggályt talán sikerül eloszlatnom. Az est dátumát készséggel kitolom február végére, ajánlanám február 27.-ét. Az est színhelyéül igyekszem megszerezni az egyetem auláját. Amá a nyelvi aggályt illeti, azt hiszem nincs nép, mely nagyobb megértéssel viseltetne nyelvének idegenszerű kiejtése iránt mint a német. Egyetemünkön állandóan tartanak előadásokat külföldi írók és tudósok és mindig nagy szeretet fogadja őket. Az előadás tárgyát illetőleg azt hiszem legalkalmasabb volna azt a modern magyar irodalom köréből meríteni. Olyasfajta elméleti nagyvonalú áttekintésre gondolok mint amilyen francia nyelven megjelent. Az előadás időtartama egy háromnegyed óra.

Nagyon kérem, hogy az előadás szövegét nekem február elején megküldeni sziveskedjék, hogy a megfelelő fordításról gondoskodhassam. Együttal nagyon kérem németül megjelent műveinek bibliográfiáját és azokat a részleteket, melyeket bemutatásra alkalmasnak talál.

Nagyságos Asszonyinak kezét csókolgatva

mélységes tisztelettel köszönti

*igen live**Farkas Gyula*